

ПЕРСОНАЛЬНІ АРХІВИ ВЧЕНИХ ПРОЄКТУ «ЦИФРОВЕ СХОВИЩЕ ПАМ'ЯТІ»

Горяїнова Олександра Олексіївна, студентка I курсу II (магістерського) рівня вищої освіти (групи ІБАСм-1-24-1.4д.) спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Григоревська О.В., доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, професор кафедри інформаційних технологій Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті проаналізовано особливості застосування цифрових ресурсів та інформаційно-комунікаційних технологій в архівній справі. Розглянуто питання оцифрування і доступу до архівних документів видатних історичних постатей археології. Представлено проєкт Інституту археології НАН України як приклад збереження історичної спадщини української науки. Розглянуто структуру і зміст цифрових архівів видатних археологів Федора Вовка та Сергія Гамченка.

Ключові слова: цифровий архів, проєкт, технології, Інститут археології НАН України, документи, науковці, археологія, пам'ять.

Сьогодні архівні установи перебувають у процесі активної цифровізації. В архівній справі передусім застосовуються інформаційні технології оцифрування документів, мережеві технології тощо. Інтенсивний розвиток сучасних інформаційних технологій може призвести до того, що відбудеться стрімке накопичення документів та інформаційних ресурсів на цифрових носіях інформації. У сучасних умовах, коли фізичний доступ до документів ускладнився, це завдання набуло особливої актуальності. І тут виникають проблеми зі збереженням та пошуком документів, і щоб вирішити цю проблему необхідно удосконалити електронний архів. Створення електронних архівів полегшує діяльність архівних підрозділів в державних організаціях, інститутах, підприємствах, що надає нам можливість створити повноцінний архів документів з можливістю керувати динамічним доступом до інформації, вводити єдиний стандарт технологій роботи з електронними масивами документів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): зробити аналіз сучасних цифрових проєктів Інституту археології НАН України, дослідити електронні архіви видатних українських археологів Федора Вовка і Сергія Гамченка.

У дослідженні не виявлено публікацій про цифрові проєкти архівів Інституту археології, але я опиралася на Інтернет-джерела. В ході написання, я користувалася інформацією окремих джерел публікацій Федора Вовка та Сергія Гамченка. Вони представлені в сучасних електронних енциклопедіях України, про Вовка багато українських культурних установ писали статті. Окремо аналізувала праці Федора Вовка, які містять наукові матеріали, виявлено

листування Гамченка з Левицьким та проаналізувала наукову працю Боня «Олекса Новицький і Сергій Гамченко: повсякдення науковців 1920–1930-х років за епістолярними джерелами». За сучасними Інтернет-джерелами розглянуто матеріали праці Федора Вовка «Студії з української етнографії та антропології».

Наведемо приклад установи, яка має значні успіхи зі створення цифрових архівів видатних науковців. Інститут археології Національної академії наук України – основна державна наукова установа, що здійснює науково-дослідницьку діяльність у галузі вивчення археології та давньої історії України, є підрозділом Відділення історії, філософії та права НАН України. Інститут у своїй діяльності керується законами України «Про охорону археологічної спадщини» та «Про охорону культурної спадщини». Слід виділити, головні завдання Інституту: здійснення основних фундаментальних та прикладних наукових досліджень, організації всебічного вивчення археологічних пам'яток України з метою одержання дослідницьких знань у галузі археології та давньої історії України.

Як зазначено на сайті архівної установи: «За час існування Інституту його співробітниками археологічно досліджено тисячі різночасових пам'яток на теренах України, виявлено величезну кількість знахідок, які склали основу колекцій Національного музею історії України, Музею історичних коштовностей України, Музею історії Києва, Археологічного музею ІА НАН України, а також численних обласних історичних, археологічних та краєзнавчих музеїв» (Інститут археології НАН України, 2018: 1).

Інститут археології як сучасна наукова установа активно впроваджує цифрові технології, створює цифрові архіви. Прикладом такої діяльності є цифровий проєкт «Цифрове сховище пам'яті. Архів Хведора Вовка (1847–1918)» (Вільна історія, 2024: 1). Звернемо увагу на те, що під час реалізації цього проєкту був оцифрований архів відомого антрополога, етнографа і археолога кінця XIX – початку XX ст. Федора Вовка, і його було поширено на загал громадськості у вільному доступі на веб-сайті цифрового архіву.

Варто, зауважити, що архів має дуже велику цінність для українського народу, адже в ньому зберігаються унікальні фотографії кінця XIX – початку XX ст. зроблені науковцями й дослідниками. Цифрова колекція вміщує в себе негативи, листування, науковий доробок Федора Вовка і біографічні документи. На веб-сайт завантажено понад 5 ГБ фотоматеріалів, які згруповані у 14 категорій. Колекція налічує більше ніж 100 ключових об'єктів. У межах проєкту було представлено особовий фонд Федора Вовка, який зберігається в Інституті археології НАН України.

Презентація проєкту «Цифрове сховище пам'яті. Архів Хведора Вовка (1847–1918)» відбулася у 2020 р. на сайті <https://vovk.archive.iananu.com/>. Проєкт відбувся за участі міжнародних партнерів: Віденського музею народознавства (Volkskundemuseum Wien), Photoinstitut Bonartes (Відень), ERSTE Stiftung Foundation (Відень). Особливу вдячність організатори висловлюють натхненнику проєкту – історику Мартіну Роде, який створив цей задум і довів

до реалізації у співпраці із завідувачкою архіву Олександрою Бузько (Бузько, 2021: 1).

Під час виконання проєкту зроблено багато: оцифровано більшу частину безмежно цікавого фонду, фотографії та негативи на склі перекладені у нові чудові архівні бокси і конверти. Є цікаві археологічні знахідки, про що науковці і дослідники пишуть у своїх наукових працях і розповідають на всеукраїнських конференціях. Отже, на сайті вже розміщено багато цікавого з фонду Хведора Вовка.

Структура інформаційного ресурсу складається з 4 розділів, такі як: Про Хведора Вовка – біографічні документи (184 документів), портрети та інші фотографії (215 фото); Наукове надбання – археологія (1361 документів та фотографій), етнографія (2000 і більше зображень), антропологія (2000 і більше документів та об'єктів); Епістолярна спадщина – листи від Михайла Грушевського (281 документів), листи від Миколи Біляшівського (187), листи від родини Мортільє (60); Колекція негативів на склі – подорожі Європою (181), Іконографічна виставка XI Археологічного з'їзду (17), Археологія. Мізинська стоянка (35 об'єктів).

Проаналізувавши сайт, можна сказати, що фонди Архіву археології містять цінні документи з життя та діяльності Хведора Вовка, його цікаву археологічну спадщину, вбивають внесок, який він зробив в українську археологію. Другим прикладом платформи цифрових проєктів Інститутом археології НАН України є електронний архів Сергія Гамченка, який був реалізований за підтримки Українського культурного фонду.

Варто розглянути коротку біографічну довідку про Сергія Гамченка. Гамченко Сергій Свиридович (1860–1932) – відомий український археолог, пам'яткоохоронець, військовий, музеєзнавець. Він поєднував військову службу з науковою діяльністю. Гамченко близько 50 років досліджував стародавню історію, археологічні пам'ятки, а також ініціював заходи з охорони історико-археологічної справи на території України.

Мета проєкту – подбати про захист та збереження документів одного із найстаріших фондів Архіву, оцифрувавши їх і подавши на сучасному вебресурсі. Результатом стали якісно відскановані, детально підписані, описані та представлені на візуально привабливому веб-контенті документи фонду археолога Сергія Гамченка (1860–1932).

Як зазначено в інформації про проєкт на сайті Інституту археології: «Сам паперовий фонд було перекладено працівниками із старих папок до нових архівних боксів із чеського безкислотного картону. Таким чином робітники архіву Інституту археології подбали про один із найстаріших фондів Архіву, водночас полегшивши до нього доступ. Над проєктом працювало близько 40 осіб, які зробили детальні описи фонду, представлені на сайті архівної установи» (Бузько, 2021: 1).

Структура електронного ресурсу включає наступні розділи: Про Гамченка – біографічні документи (25 матеріалів), записні книжки (397 нотатків); Документи з діяльності – Українська / Всеукраїнська академія наук (16 матеріалів), Всеукраїнський археологічний комітет (50 і більше

документів), Археологічні з'їзди та конференції (75 документів), секція наукових робітників (53 документів), Секція археології науково-дослідної кафедри географії та антропології (6), Музеї та музейництво – музейництво (500 і більше документів), матеріали діяльності археологічного відділу Волинського науково-дослідного музею (400 і більше списків), Епістолярна спадщина – листи до Сергія Гамченка (300 і більше листів), чернетки листів Сергія Гамченка (60 листів), Регіони – Східна Волинь (понад 300 документів), Східне Поділля (понад 50 матеріалів), Подніпров'я (70 листів), Фінська затока (0), Басейни річок – басейн р. Горині (132 об'єкти), басейн Середньої течії р. Случ (40), басейн Середньої течії р. Тетерів (400), басейн річки Уж (50), Адміністративні одиниці – Київ. Садиба Трубецьких (60), Дніпрогесівська археологічна експедиція (50), Ізюмська округа Харківської губернії (20), Шевченківська округа Київської губернії (34), Тульчинська округа Подільської губернії (0), Шепетівська округа Волинської губернії (209), Пам'ятки – Маслівський могильник (50), Могильний некрополь (209), Могильник в урочищі Грем'яче (0), Войцехівський могильник (0), Немирівське городище (200), Доба – кам'яна (понад 1000 артефактів), енеоліт (більше 500), бронза (600), залізний вік (800 і більше), Середньовіччя (4000 і більше), ранньомодерна (понад 300), Методика – методика та методологія археологічних досліджень (понад 500 рукописів), Документи інших осіб та організацій – документи Іполита Зборовського (більше 60 документів), документи про археологічні дослідження Північного Причорномор'я (20), колекції вирізки з газет за 1904–1913 рр. (0), вирізки з журналів «Нива» за 1904–1913 рр. (47), Про Житомир – матеріали до історії та археології Житомира (більше 400 матеріалів).

Представлений аналіз засвідчує, що на момент молодого дослідження (жовтень 2024 р.) рубрики електронного ресурсу наразі налічує 50% документів з життя археолога. Надбання приваблює на сайті цифрового архіву Сергія Гамченка, можемо впевнено сказати, що його фонд містить багату історичну спадщину. Архів продовжує наповнюватися. Слід визначити, що цифровий проєкт архіву призначений широкій цільовій аудиторії: дослідникам, науковцям, археологам, студентам, викладачам історії та всім бажаючим досліджувати історію археології України тощо.

Інститут археології НАН України зробив кропітку і складну роботу з оцифрування великої кількості текстових документів, фотографій та негативів на склі з оприлюдненням усіх цих матеріалів у вільному доступі. Цифрові архіви, що презентують наукову спадщину видатних українських археологів – Федора Вовка та Сергія Гамченка, поповнюють свої фонди в цифровому вигляді цікавими документами видатних діячів історії археології України. Також вони сприяють популяризації видатних постатей науки, про які ми не знаємо. На сьогодні Інститут археології приділив увагу дослідженню нового цифрового архіву Віктора Петра Платоновича. У перспективі цього дослідження слід вивчати онлайн-архіви відомих українських архівів, адже ми пізнаємо, щось нове, коли досліджуємо постать.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформаційні технології та організація їх впровадження в архівах. URL: https://ibib.ltd.ua/informatsionnyie-tehnologii-organizatsiya-30420.html#google_vignette
2. Електронний архів як засіб зберігання та пошуку документальної інформації. URL: http://www.confcontact.com/2014-nauka-v-informatsionnom-prostranstve/sk5_veryovkina.htm
3. Інститут археології Національної академії наук України. URL: <https://iananu.org.ua/pro-institut>
4. Новий проєкт «Цифрове сховище пам'яті. Архів Хведора Вовка». URL: <https://istoriya.com.ua/novij-pro%D1%94kt-czifrove-shovishhe-pamyati-arhiv-hvedora-vovka/>
5. Науковим архівом Інституту археології реалізовано проєкт «Цифрове сховище пам'яті. Архів Хведора Вовка (1847–1918)». URL: <https://iananu.org.ua/novini/ogoloshennya/1336-naukovim-arkhivom-institutu-arkheologiji-realizovano-proekt-tsifrove-skhovishche-pam-yati-arkhiv-khvedora-vovka-1847-1918>
6. Цифрове сховище пам'яті. Архів Сергія Гамченка. URL: <https://iananu.org.ua/novini/news2/1028-tsifrove-skhovishche-pam-yati-arkhiv-sergiya-gamchenka>
7. Національна академія наук України оцифрували й оприлюднили архів етнографа Федора Вовка. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2024/01/1/163508/>
8. Архів Сергія Гамченка. URL: <https://hamchenko.archive.iananu.com/>
9. Антропологічні типи Полтавщини з архіву Хведора Вовка. URL: <https://www.codpa.org.ua/antropologichni-typy-poltavshchiyny-z-arhivu-hvedora-vovka/>
10. Архів Хведора Вовка. URL: <https://vovk.archive.iananu.com/>

REFERENCE

1. Informatsiini tekhnolohii ta orhanizatsiia yikh vprovadzhennia v arkhivakh. URL: https://ibib.ltd.ua/informatsionnyie-tehnologii-organizatsiya-30420.html#google_vignette
2. Elektronnyi arkhiv yak zasib zberihannia ta poshuku dokumentalnoi informatsii. URL: http://www.confcontact.com/2014-nauka-v-informatsionnom-prostranstve/sk5_veryovkina.htm
3. Instytut arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. URL: <https://iananu.org.ua/pro-institut>
4. Novyi proiekt «Tsyfrove skhovyshche pamiati. Arkhiv Khvedora Vovka». URL: <https://istoriya.com.ua/novij-pro%D1%94kt-czifrove-shovishhe-pamyati-arhiv-hvedora-vovka/>
5. Naukovym arkhivom Instytutu arkheolohii realizovano proiekt «Tsyfrove skhovyshche pamiati. Arkhiv Khvedora Vovka (1847–1918)». URL:

<https://iananu.org.ua/novini/ogoloshennya/1336-naukovim-arkhivom-institutu-arkheologiji-realizovano-proekt-tsifrove-skhovishche-pam-yati-arkhiv-khvedora-vovka-1847-1918>

6. Tsyfrove skhovyshche pamiati. Arkhiv Serhiia Hamchenka. URL: <https://iananu.org.ua/novini/news2/1028-tsifrove-skhovishche-pam-yati-arkhiv-sergiya-gamchenka>

7. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy otsyfruvaty y opryliudnyly arkhiv etnohrafa Fedora Vovka. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2024/01/1/163508/>

8. Arkhiv Serhiia Hamchenka. URL: <https://hamchenko.archive.iananu.com/>

9. Antropolohichni typy Poltavshchyny z arkhivu Khvedora Vovka. URL: <https://www.codpa.org.ua/antropologichni-typy-poltavshchiyny-z-arhivu-hvedora-vovka/>

10. Arkhiv Khvedora Vovka. URL: <https://vovk.archive.iananu.com/>